

Pääkirjoitus

Kestävyys vastakkainasettelun lähteenä kuluttajien keskusteluissa ja mahdollisuutena kiertotalouden liiketoimintamalleissa

Outi Uusitalo ja Elina Närvänen

COVID 19 pandemian aiheuttamat poikkeusolot ovat koetelleet ihmisiä jo kaksi vuotta. Erilaiset rajoitukset ovat tuoneet muutoksia ja haasteitakin tavaroiden ja palveluiden kulutusmahdollisuuksiin ja kuluttajien arkisiin rutiineihin. Kysymykset kestävyiden ja kulutuksen yhteyksistä ovat säilyneet polttavan ajankohtaisina pandemia-ajan tuomien huolenaiheiden rinnalla. Ilmastonmuutos ja luontokato ovat uhkia ihmisten hyvinvoinnille ja elämän mahdollisuuksille planeetallamme. Nykyiset kulutustapamme ovat kestävämpiä ja radikaali muutos kulutuksessa on välttämätöntä. Poliittinen kuluttajuus on yksi tapa vaikuttaa muutokseen. Siirtymä kestävyteen on kuitenkin kivinen taival, joka ei etene ilman kannattajien ja vastustajien debattia. Erilaisia näkökulmia on tärkeää kuunnella ja ymmärtää. Kestävien kulutustekojen hyödyt eivät välttämättä realisoidu kuluttajan omassa elämässä heti, vaan kestävät teot aiheuttavat uhrauksia, kustannuksia ja vaivaa. Hyödyt ja haitat eivät myöskään jakaudu tasaisesti eri kuluttajien kesken.

Siirtymää kiertotalouteen esitetään usein yhtenä ratkaisuna kestävyiden edistämiseen erityisesti ympäristön näkökulmasta. Kiertotaloudessa on kyse materiaalien resurssivirtojen järjestämisestä radikaalisti uudelleen niin, että samanaikaisesti vähennetään resurssien käyttöä, pidennetään niiden elinkaarta ja käytetään samoja resursseja uudelleen mahdollisimman tehokkaasti. Siirtymä kiertotalouteen edellyttää järjestelmätason muutoksia, jotka koskevat eri toimijoita, kuten päätöksentekijöitä, yrityksiä ja organisaatioita sekä kuluttajakansalaisia. Kulutustutkimus on kuitenkin suurelta osin alihyödynnettyä kiertotaloutta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa. Kiertotalouden liiketoimintamallien kannalta kuluttajaymmärrys on avainroolissa, sillä muuten uusille ratkaisuille ei pystytä luomaan riittävästi kysyntää. Nämä mallit edellyttävät kuluttajilta useimmiten myös

heidän oman toimintansa muuttamista, kuten uusien kulutuskäytänteiden omaksumista tai vanhojen muuttamista. Siksi on erittäin tärkeää ymmärtää, mikä motivoi kuluttajia osallistumaan kiertotalouteen.

Kulutustutkimus.Nyt -lehden numerossa 1-2/2021 tuodaan esille kestävyiden teeman ilmentymistä kuluttajien verkkokeskusteluissa ja toisaalta kestävyteen ja kiertotalouteen perustuvan liiketoimintamallin mahdollisuuksista kuluttajien arvon luonnissa. Vaikka kestävyys aletaan nähdä yhteiskunnassamme jo normina, näkyy verkkokeskusteluissa kritiikkiä ja kyseenalaistamista. Oikeutta kulutukseen perustuvan elämäntavan jatkamiselle puolustetaan. Keskustelujen tarkka analyysi valottaa ääripäitä. Esimerkiksi kiertotalouden liiketoimintamalleihin liittyvässä arvonluonnissa on kyse paitsi asiakkaiden kokemista hyödyistä ja eduista, myös uhrauksista. Näin ollen on huomioitava monipuolisesti eri tekijöitä, jotka edistävät ja estävät kestävä ja kiertotalouteen perustuvan kuluttamisen normalisoitumista yhteiskunnassamme.

Artikkelissaan "Ontologinen luokittelu ilmastonmuutoskeskustelun analysoinnissa – poliittinen kuluttajuus Suomi24-foorumilla" Ilona Kousa käsittelee poliittisen kuluttajuuden rakentumista diskursiivisesti sosiaalisen median ilmastonmuutoskeskusteluissa. Artikkelitarkastelee kuluttamiseen ja ilmastonmuutokseen liittyviä Suomi24-foorumin keskusteluja seitsemän automaattisesti luokitellun hyödykeryhmän kautta. Aineistoa on analysoitu automaattisen tekstianalyysin ja ontologisen luokittelun avulla, ja tuloksia on tulkittu laadullisesti. Artikkelin mukaan kuluttaminen on noussut keskeiseksi aiheeksi ilmastonmuutokseen liittyvissä keskusteluissa. Samalla kun kuluttajiin kohdistuvat paineet "oikeanlaisesta" kuluttamisesta ovat lisääntyneet, keskusteluissa epäillään ilmastoasian oikeutusta ja vastustetaan ekologisen kuluttamisen vaatimuksia. Kousan artikkeli tuo tarkasteluun ristiriitoja ekologisen kulutuksen puolustamisen ja kulutuksesta nauttimisen oikeutuksen välillä. Artikkelitunnistaa ja vie eteenpäin käsitystä poliittisesta kuluttajuudesta, joka ilmenee ilmastonmuutoskeskustelun yhteydessä. Diskursiivinen poliittinen kuluttajuus näkyy ilmastokeskusteluiden kommentoissa etenkin moraalisen paheksuntana ja vastakkainasetteluina sekä kuluttajien taloudellisen hyödyn puolustamisena. Poliittista kuluttajuutta jäsenetään artikkelissa tolkun kuluttajien ja ilmastovouhottajien stereotyyppien kautta. Artikkelit linkittyy ajankohtaiseen politiikkaankin heijastuvaan keskusteluun ja tasapainoiluun vallitsevan luontoa hyväksikäyttävän kulutustyylin oikeutuksen ja ekologisia arvoja etusijalle asettavan kuluttamisen välillä.

Artikkelissaan "Millaista arvoa voidaan luoda kuluttajille kiertotaloutta edistävällä Vaatteet palveluna-mallilla?" Maria Antikainen, Minna Kulju, Päivi Petänen, Kaisa Vehmas, Pirjo Heikkilä ja Henna Knuutila tutkivat yritystyöpajoissa ja kuluttajakyselyllä kerätyn aineiston avulla tekijöitä, jotka luovat arvoa kuluttajille Vaatteet palveluna -liiketoimintamallissa. Tekstiiliteollisuus on yksi kestävyiden kannalta kriittisimmistä toimialoista. Vaatteiden vuokraaminen tai lainaaminen niiden ostamisen sijaan muuttaa vaatteiden kulutustapoja kestävämmiksi. Mallissa kuluttajalla perinteisesti ollut omistajuus tuotteesta siirtyykin yritykselle. Artikkelin

mukaan yrityksillä ja kuluttajilla oli moninaisia käsityksiä Vaatteet -palveluna mallin mahdollistamasta asiakasarvosta. Liiketoimintamalli kiinnosti erittäin tai melko paljon noin kolmasosaa vastaajista. Liiketoimintamallin arvioinnissa korostuivat sekä yritysten että kuluttajien vastauksissa erilaiset taloudelliset ja toiminnalliset asiat, vaikka myös emotionaalisilla ja symbolisilla tekijöillä oli merkitystä. Yksi artikkelissa esitetyistä tuloksista oli, että tämänkaltaiset mallit ovat suomalaisille kuluttajille vielä osittain vieraita ja siksi niiden vakiinnuttaminen osaksi kuluttajien arkea on yksi keskeisistä haasteita tulevaisuudessa.

Tässä numerossa julkaistaan myös kolme kestävän kuluttamisen teemaan liittyvää väitöskirjalektiota: Petra Bergin lektio "Power of Marketplace Myths in Energy Transition: Unveiling Timeless Mythologies in Finnish Energy Agora", Maria Sandbergin lektio "Sufficiency transitions: Realizing consumption changes for environmental sustainability" sekä Ulriikka Savela-Huovisen lektio "Asiantuntijoiden kompetenssit ja käytännöt sekä käytäntöjen digitalisoituminen aistinvaraisen laadun arvioinnissa". Lisäksi Jani Varpa arvioi Pasi Mäenpään ja Maija Faehnlénin kirjan "4. sektori: kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa".

Kulutustutkimus.Nyt on kaikille saatavilla oleva tiedelehti, avoin pääsy artikkeleihin mahdollistaa laajan lukijakunnan ja julkaistun tiedon hyödyntämisen. Kannustamme kulutustutkimuksen eri näkökulmia edustavia tutkijoita tarjoamaan artikkelikäsitelmäkäsikirjoituksiaan arvioitavaksi osoitteessa journal.fi/kulutustutkimus.

Lukailoa Kulutustutkimus.Nyt-lehden parissa!

Päätoimittajat

Outi Uusitalo ja Elina Närvänen